

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: УТОЧНЕННЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ

У статті подано структурно-функціональну модель формування екологічних цінностей у майбутніх учителів початкової школи. Визначено взаємозв'язок між блоками моделі та її складовими, враховуючи специфіку підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: майбутні вчителі початкової школи, модель, блоки, структурні складові.

При розгляді проблеми формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи було подано відповідну модель [3], проте в контексті практичної роботи нами здійснено її вдосконалення, що й зумовило *мету статті*.

Так, у деяких авторських моделях професійної підготовки вчителя виокремлено компоненти, а в інших – блоки. У моделі соціально-екологічного виховання майбутнього вчителя О. Шаронова виокремлює такі компоненти: детермінальний, методологічний, цільовий, змістовий, організаційний, технологічний, діяльнісно-практичний та діагностично-моніторинговий [5]. А. Гарифулліна в моделі формування екологічної культури майбутніх учителів початкової школи виділяє цільовий, змістовий, процесуальний і результативний компоненти [1, с. 222–223]. В. Сичов вважає, що в моделі практичної підготовки студентів мають бути передбачені когнітивний, емоційно-мотиваційний та операційно-діяльнісний компоненти [4, с. 32].

У розробленій структурно-функціональній моделі Н. Глузман, яка нам більше імпонує, виокремлено чотири блоки: теоретико-методологічний, проектувально-технологічний, формувальний та результативно-оцінювальний [2, с. 239–240].

Зважаючи на вищезазначені напрацювання та враховуючи особливості педагогічного процесу у ВНЗ, пропонуємо вдосконалений варіант структурно-функціональної моделі формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки (рис. 1), в якій визначено мету, завдання, підходи, принципи, організаційно-педагогічні умови, етапи технології формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи, а також засоби формування цього процесу.

Модель складається з чотирьох блоків: теоретико-методологічного, проектувально-технологічного, формувального та контрольньо-оцінювального.

Мета зазначеної структурно-функціональної моделі – формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи; **завдання** моделі – формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи за емоційно-мотиваційним, когнітивним, діяльнісним, рефлексивно-творчим компонентами.

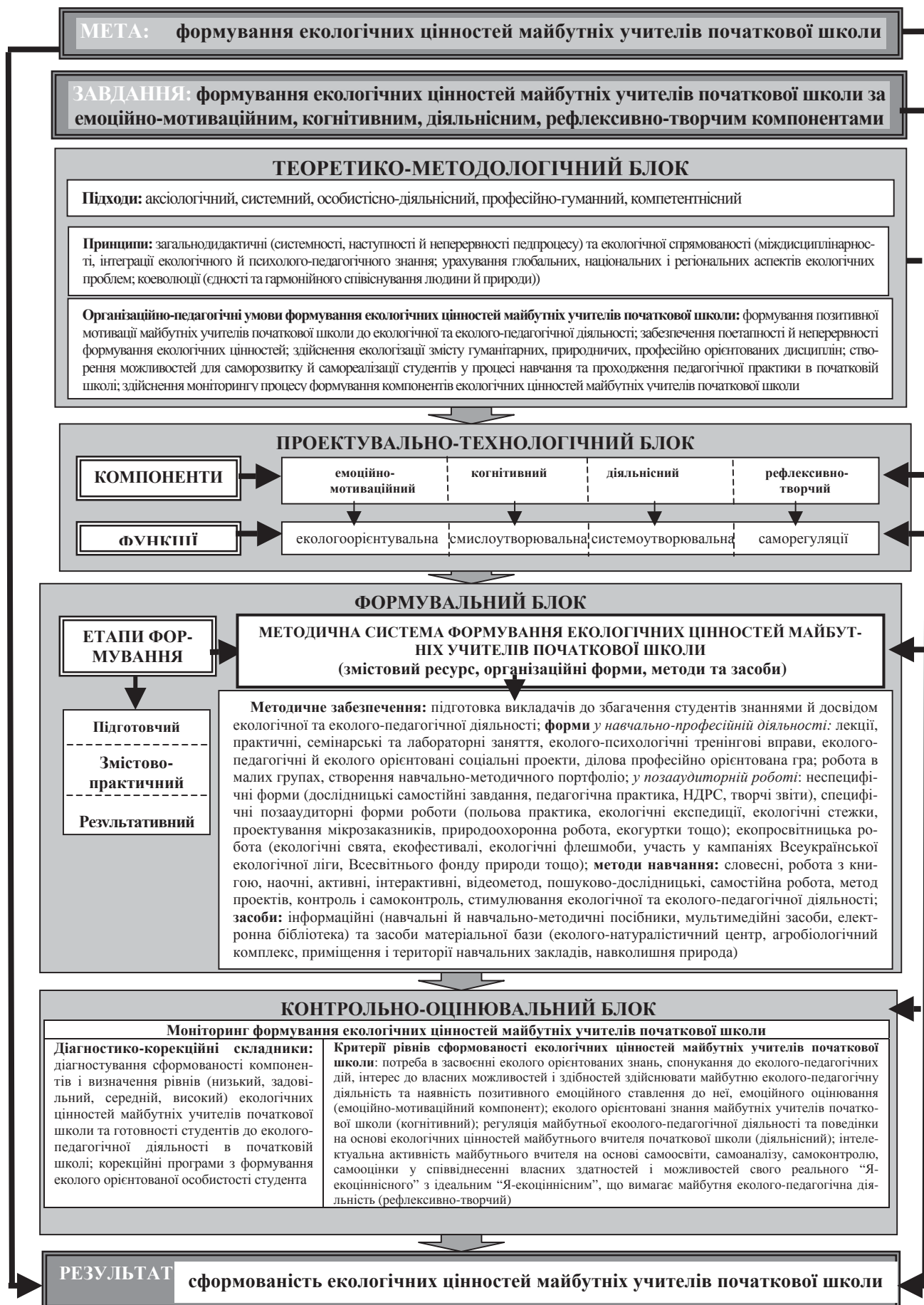

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи

Досягнення визначеної мети та реалізація завдання мають ґрунтуватися на відповідній теорії і методології педагогічної організації процесу формування екологічних цінностей майбутніх фахівців початкової школи. Тому до *теоретико-методологічного блоку* моделі, крім визначення методологічної бази дослідження (*підходи*: аксіологічний, системний, особистісно-діяльнісний, професійно-гуманний, компетентнісний; *принципи*: загально-дидактичні (системності, наступності та неперервності педагогічного процесу) й екологічної спрямованості (міждисциплінарності, інтеграції екологічного та психолого-педагогічного знання; урахування глобальних, національних і регіональних аспектів екологічних проблем; коеволюції (єдності та гармонійного співіснування людини й природи)), включено *організаційно-педагогічні умови* забезпечення ефективності формування в майбутніх учителів початкової школи екологічних цінностей, які за змістом і процесом стосуються екологоорієнтованої підготовки зазначених фахівців.

Сутність методологічних підходів до формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи розкрито в попередніх статтях, а змістовий аспект зазначених принципів надамо в узагальненому вигляді.

Так, традиційні загальнодидактичні принципи визначають загальну стратегію формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи. *Принципи системності, наступності й неперервності педагогічного процесу* розкривають науково-методичну систему забезпечення формування екологічних цінностей майбутніх фахівців як логічне поєднання мети, завдань, змісту та засобів еколого орієнтованої освіти та виховання в них системності, наступності й неперервності педагогічного впливу на особистість майбутнього вчителя початкової школи.

У *теретико-методологічному блоці* запропонованої моделі визначено такі *організаційно-педагогічні умови*: формування позитивної мотивації майбутніх учителів початкової школи до екологічної та еколого-педагогічної діяльності; забезпечення поетапності й неперервності формування екологічних цінностей; здійснення екологізації змісту гуманітарних, природничих, професійно орієнтованих дисциплін; створення можливостей для саморозвитку й самореалізації студентів у процесі навчання та проходження педагогічної практики в початковій школі; здійснення моніторингу процесу формування компонентів екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

Обґрунтовуючи першу організаційно-педагогічну умову – формування позитивної мотивації майбутніх учителів початкової школи до екологічної й еколого-педагогічної діяльності, ми керувалися тим, що неможливо досягти відповідного ефекту у вищевказаному процесі, якщо в цілісному педагогічному процесі у ВНЗ не забезпечено належної мотивації діяльності, позитивного ставлення до неї (І. Бех, А. Кічук та ін.).

Враховуючи те, що зміст професії вчителя школи першого ступеня передбачає необхідність засвоєння професійних знань у цілому, зокрема еколого орієнтованих, на рівні вмінь їх застосовування під час проектування та реалізації в педагогічному процесі, зазначимо, що підготовка еколого

орієнтованого фахівця є дуже складним завданням, бо пов'язана з моделюванням ситуацій, умов і труднощів, які можуть виникати в екологопедагогічній діяльності вчителя початкової школи. У цьому контексті науковці (Н. Граматик, А. Кічук, Т. Носова та ін.) пропонують застосовувати такі шляхи моделювання навчальних ситуацій: наближення зовнішніх умов на практичних заняттях до реальних умов професійно орієнтованих дій; внутрішніх умов (психічних станів, розумового й емоційно-вольового напруження тощо) до тих, які будуть характерні для реальної еколого-педагогічної діяльності в школі першого ступеня. Разом з тим рекомендують уважно підходити до підбору таких вправ і створення організаційно-педагогічних умов, під час розв'язування яких майбутні вчителі початкової школи відчували б емоційно-вольові, мотиваційні, пізнавальні та психофізичні труднощі.

Наступна організаційно-педагогічна умова – забезпечення поетапності й неперервності формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи – передбачає визначення умовних етапів у формуванні таких цінностей і відповідної неперервності (напряму підготовки 6.010102 “Початкова освіта”, спеціальність 7.01010201, 8.01010201 “Початкова освіта”). Підготовка еколого орієнтованого майбутнього фахівця початкової школи повинна включати освітньо-кваліфікаційні рівні “бакалавр”, “спеціаліст”, а не обмежуватися лише одним із них.

Реалізація третьої організаційно-педагогічної умови формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи – здійснення екологізації змісту гуманітарних, природничих, професійно орієнтованих дисциплін – зумовлена тим, що, по-перше, формування когнітивного компонента екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи передбачає засвоєння студентами еколого орієнтованих знань під час опанування навчального матеріалу гуманітарних, природничих, професійно орієнтованих дисциплін; по-друге, систематизація й узагальнення еколого орієнтованих знань до рівня філософських узагальнень неможливе без засвоєння майбутніми фахівцями інформації екоцентричної спрямованості.

Реалізація зазначених умов у навчальному процесі еколого орієнтованої підготовки майбутніх учителів початкової школи націлена на формування в студентів екологічних цінностей, тому вони співвідносяться з усіма складовими запропонованої нами моделі.

У *проектувально-технологічному* та *формульовальному* блоці моделі показано структуру, функції екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи й етапи, методичну систему їх формування.

Зміст *проектувально-технологічного* блоку зазначеної моделі становлять компоненти екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи (емоційно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісний і рефлексивно-творчий) та їх функції. Так, *екологоорієнтувальна функція* відображає екологічний аспект орієнтації особистості у світі цінностей; вибір найбільш значущих для неї цінностей, світоглядне осмислення екологічної дійсності та своїх відносин з навколишнім природним середовищем і людьми як його частиною; *смыслоутворювальна* – роль та місце екологічних цінностей у

структурі еколого орієнтованої свідомості як мотиваційно-сміслового ядра; *системоутворювальна* – аспект визначення загального напрямку здійснення еколого орієнтованої діяльності; *функція саморегуляції* відображає аспект саморегуляції студентом на особистісному рівні мети та мотивів здійснення еколого орієнтованої діяльності.

У *формувальному блоці* структурно-функціональної моделі виокремлено такі складові: етапи та методична система формування екологічних цінностей майбутніх фахівців. Складовими елементами цієї методичної системи є змістовий ресурс, організаційні форми, методи та засоби.

Зміст кожного з компонентів екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи варіює протягом навчання відповідно до змістових модулів й окремих тем гуманітарних, природничих, професійно орієнтованих дисциплін і впроваджується в педагогічний процес ВНЗ у межах усіх організаційних форм.

Вихідним матеріалом для відбору змісту матеріалу з формування екологічних цінностей у майбутніх фахівців є: освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) вчителя початкової школи, вимоги державних освітніх стандартів, програми навчальних дисциплін. Крім того, зміст екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи проектується на основі системності, неперервності та має практикоорієнтований характер.

Технологічне забезпечення реалізації процесу формування вищезначеного поняття пов'язане з упровадженням інноваційних форм і методів діяльнісного типу, коли в основу спільної діяльності суб'єктів навчального процесу покладено принципи активної творчої взаємодії, єдності навчальної, дослідницької та майбутньої (квазіпрофесійної) педагогічної діяльності.

Формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи здійснюється в цілеспрямовано модельованому професійному середовищі впродовж усього періоду навчання у вищій школі й має динамічний характер. Це реалізується послідовно в процесі *підготовчого, змістово-практичного та результативного етапів*, кожен з яких супроводжується позитивним впливом на мотиваційно-ціннісну сферу особистості майбутнього вчителя. Поетапність процесу зазначеної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є дещо умовною, оскільки формування екологічних цінностей майбутнього фахівця супроводжується якісними перетвореннями системи природничо-наукових, професійно-педагогічних і методико-природничих знань екологічної спрямованості, а досягнення необхідного рівня засвоєння окреслених знань потребує їх застосування в практичній еколого-педагогічній діяльності.

Розглянемо ці етапи. Так, перший – *підготовчий* – етап формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи передбачає забезпечення потреби студентів у засвоєнні еколого орієнтованих знань, спонукає до еколого-педагогічних дій, виникнення інтересу до власних можливостей і здібностей здійснювати майбутню еколого-педагогічну діяльність та позитивного емоційного ставлення до неї, емоційного оцінювання (емоційно-мотиваційний компонент екологічних цінностей).

Другий – *змістово-практичний* – етап спрямований на формування системи еколого орієнтованих знань майбутніх учителів початкової школи (когні-

тивний компонент екологічних цінностей), активізацію процесу регуляції майбутньої еколого-педагогічної діяльності та поведінки на основі екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи (діяльнісний компонент екологічних цінностей); стимулювання інтелектуальної активності майбутнього вчителя, в основі якої самоаналіз, самоконтроль, самооцінка в співвіднесенні власних здатностей і можливостей свого реального “Я-екоціннісного” з ідеальним “Я-екоціннісним”, чого вимагає майбутня еколого-педагогічна діяльність (рефлексивно-творчий компонент екологічних цінностей).

Завданням третього – *результативного* – етапу є моніторинг процесу формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи.

З метою оцінювання системи формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи на кожному з етапів експериментального дослідження передбачено моніторинг цього процесу: вхідний, поточний, підсумковий (*контрольно-оцінювальний блок моделі*).

Контроль, аналіз, оцінювання та самооцінювання результатів сформованості екологічних цінностей забезпечують такі методи: бесіди, виконання практичних, лабораторних робіт, розв’язання еколого-педагогічних завдань, тестування (письмове та із застосуванням програмних засобів), анкетування, виконання контрольних робіт і проектів, створення медіапрезентацій, спостереження за здійсненням еколого-професійної педагогічної діяльності, якість виконання проектів та наукових досліджень, їх захист, самоаналіз якості виконання навчальних завдань тощо. Очікуваний результат – це сформованість у результаті поєднання всіх компонентів формувального блоку екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи.

Висновки. Запропонована модель забезпечує можливість на її основі проектувати та впроваджувати науково-методичний ресурс формування екологічних цінностей майбутнього вчителя початкової школи в процес його професійно-практичної підготовки. У дослідженні ми дотримуємося позиції, що *навчально-методичний ресурс* для впровадження методики формування екологічних цінностей у майбутніх фахівців, одним із результатів якої є готовність студентів до еколого-педагогічної діяльності в початковій школі, – це цілеспрямоване застосування апробованого навчально-методичного комплексу методико-природничих дисциплін, таких як «“Методика навчання освітніх галузей “Природознавство” та “Суспільствознавство”» (для студентів напряму підготовки 6.010102 “Початкова освіта”), “Сучасні технології ознайомлення молодших школярів з об’єктами природи” (для студентів спеціальності 7.01010201 “Початкова освіта”), «“Методика навчання у ВНЗ освітніх галузей “Природознавство” та “Суспільствознавство”»», спецкурсу “Підготовка екологоорієнтованого майбутнього вчителя початкової школи у ВНЗ” (для студентів спеціальності 8.01010201 “Початкова освіта”); інноваційних технологій і засобів; моніторингових вимірювань, постійно діючих семінарів, консультацій тощо, які забезпечують зазначений процес та потребують додаткового висвітлення.

Вважаємо за доцільне, за логікою дослідження, надалі детально розглянути питання науково-методичного забезпечення формування екологі-

чних цінностей майбутніх учителів початкової школи в процесі професійної підготовки.

Список використаної літератури

1. Гарифуллина А. Р. Модель формирования экологической культуры будущих учителей начальных классов в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин / А. Р. Гарифуллина // Казанская наука. – Казань : Казанский Издательский Дом, 2012. – № 2. – С. 222–225.
2. Глузман Н. А. Система формування методико-математичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Глузман Неля Анатоліївна. – Ялта, 2011. – 562 с.
3. Крамаренко А. М. Концептуальна модель формування екологічних цінностей майбутніх учителів початкової школи / А. М. Крамаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / ред. кол. Т. І. Сущенко (гол. ред.) та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2013. – Вип. 30 (83). – С. 251–259.
4. Сичов С. О. Теоретико-методичні засади прилучення студентської молоді до цінностей фізичної культури : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 теорія і методика виховання / С. О. Сичов. – Київ, 2011. – 39 с.
5. Шаронова Е. Г. Модель социально-экологического воспитания будущего учителя / Е. Г. Шаронова // Педагогика. – 2012. – № 4. – С. 38–44.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2015.

Крамаренко А. Н. Структурно-функциональная модель формирования экологических ценностей будущих учителей начальной школы: уточнения и обобщения

В статье представлена структурно-функциональная модель формирования экологических ценностей будущих учителей начальной школы. Установлена взаимосвязь между блоками модели и ее составляющими с учетом специфики подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: *будущие учителя начальной школы, модель, блоки, структурные составляющие.*

Kramarenko A. Structurally Functional Model of Forming of Ecological Values for the Future Teachers of Initial School: Clarification and Generalization

In the article is presented structurally functional model of forming of ecological values for the future teachers of initial school. Certainly intercommunication between the blocks of model and its constituents, taking into account the specific of preparation of future specialists. It is in-process marked that the expected result is formed as a result of combination of all of the tools of forming block of ecological values of future teacher of initial school. It is marked the necessity of development of the proper methodical resource.

The offered model provides possibility on its basis to design and inculcate scientifically methodical resource of forming of ecological values of future teacher of initial school in the process of him professionally practical preparations. In research we adhere to position, that resource for introduction of method of forming of ecological values for future specialists, one of results of which there is readiness of students to to ekologo-pedagogical to activity at initial school, this deliberate use of a proven educational complex methodological and natural sciences.

The article indicated that the expected result is the formation of the combination of all components of the molding unit environmental values of future teachers of primary school. The author emphasizes that in the proposed model could be revised, taking into account relevant developments in environmental professional-pedagogical training of future primary school teachers. At this period in elementary school is phasing out the reforming of natural history, which in turn will also require corresponding changes in preparation for this process of future teachers of primary school.

Key words: *future teachers of initial school, model, blocks, structural constituents.*